

YENİDEN 'ZAMANIN ELİNDEN TUTMAK'

Ayşenur KÜLAHLIOĞLU İSLAM*

SADIK TURAL, *Zamanın Elinden Tutmak*, 5. Baskı, Yüce Erek Yayın-
nevi, Ankara 2006, 336 s.

Henüz genç bir talebeyken hocamızın en hayran olduğumuz yanı edebiyat bilimi ile ilgili kavramları tanımlama mahareti ve sahaya yeni terimler armağan etmesiydi. Katıldığımız derslerinde, bir kısmımız gözümüzü kırpmadan hocanın ne anlattığını kavramaya çalışır bir kısmımız da ağzından çıkan her sözü kayda geçirmeye uğraşırız. Hocamız, kaydedicilerin dinleyicilerden fazla olduğunu fark ettiği bazı derslerde, konuşma süratini yavaş yavaş artırır ve not tutmayı imkansız hale getirdikten sonra gözünde sadece erbabının anlayabileceği muzip bir parlıtyla ama hiç istifini bozmadan, bambaşka bir şey anlatmaya geçerdi. O zaman tüm sınıf dikkatle kaydedicileri izlemeye başlar ve tabir caizse “jetonun düşmesini” beklerdik. Sonunda derse bir dizi kırkırdamanın arasında kaybolan protesto girişimleri ile ara verilir, eksik yerleri tamamlamak için defter değişik tokuşu yapılır ve daha dikkatli olunmaya azmedilerek ertesi hafta beklenirdi. Bazı dönemlerde kaydediciler, hocamızın bütün girişimlerine rağmen büyük bir başarı gösterirler ve ortaya beyaz sayfalarla itinalı el yazılarıyla temize çekilmiş birer üslup harikası olan ders notları çıkardı. Fotokopinin nadir ve pahalı olduğu, bilgisayar çıktısının henüz tarafımızdan keşfedilmediği zamanlardı. Defterleri temize çekmek aynı zamanda iyi bir ders çalışma yöntemiydi. Çoğumuzun kitaplığında bu ders notları kıymetli hatıralar rafında hala duruyor zannediyorum. Bendeki defter hangi arkadaşımın mirastı, kim kaydetmiş, kim temize çekmişti hatırlamıyorum. Yıllar sonra tıpkı bir zamanlar benim defterin ilk sahibine yaptığım gibi, küçük sınıflardan biri, o mavi ciltli defteri ödünç aldı ve geri vermeyi unuttu!

O yıllarda tıpkı bin bir meşakkatle elde ettiğimiz bu ders notları gibi çok kıymetli bir kitap daha intişar etmişti. Kitabı raflarda gördüğümüzde, içinde ne olduğunu merak etmiştik ilkin. O kadar çekici bir adı vardı ki, kimimiz bir şiir kitabı olmasını dilemiş, kimimiz esaslı bir roman olduğuna dair iddiaya girmiştik. Ama hayır! Kitap, paha biçilmez ders notlarımızla örtüşen ve elbette onlardan daha kapsamlı olan bir makaleler bütünüydü. Sonraki aylar ve yıllar başka kitaplarla birlikte bu kitabın da okunup anlaşılması için harcanan mesailerle geçti. Hepimizin ilk ödevlerimizde, araştırmalarımızda, makalelerimizde, bu kitaptan yapılmış alıntılar ve çalıntılar oldu. Çaldıysak da miri malı çalmıştık, bunun günahı yoktu. Galiba benendez bu işi en fazla abartanlardan biri oldum. Kitabın ilk baskısından on dört yıl sonra çıkardığım bir hikaye antolojisi, adını hocamızın bir cümlesinden ödünç almıştı. Üstelik bu aleni aşırma faaliyeti, hocamızın antolojinin başına koyduğu bir takdim yazısı sayesinde taksiratından da kurtulmuş oldu.

Birkaç yıl önce hocamızın başka bir talebesinin kitap hakkında şunları yazdığını okudum: “Öğrencilik yıllarımda ‘edebiyat nüfusuna katılan her üniversite öğrencisinin öncelikle bu eseri okuması gerektiğini’ düşünüyordum. Hâlâ aynı kanaatteyim. Öğrencilerimin

* Doç. Dr., Başkent Üniversitesi, Ankara, aislam@baskent.edu.tr

de benim duyduğum heyecanı duymasını, araladığım kapıyı aralamasını istiyorum. Eseri tavsiye ediyorum; ancak eser piyasada yok; kütüphanedeki nüshalarının da çizilmedik yeri kalmamış.” (Dr. Celal Demir, *Prof. Dr. Sadık Tural Armağanı*, Ankara 2002, s. 67). Kitap bu yazıdan sonra iki baskı daha yaptı ama benim elime geçen ve yeniden büyük bir ilgiyle inceleme fırsatı bulduğum 5. baskıdan söz etmek istiyorum bu yazıda.

Erbabı yukarıdan beri hangi kitaptan söz ettiğimi elbette anlamıştır, yeni nesil edebiyat meraklıları için açıklamak gerekirse, bütün bunları *Zamanın Elinden Tutmak*'ın 5. baskısı dolayısıyla hatırladım. İstedim ki şimdinin gençlerine ve kendi talebelerime onu tanıtmaya vazifesi benim olsun.

Zamanın Elinden Tutmak, Prof. Dr. Sadık Tural'ın edebiyat kuramı ve edebi metin incelemeleri etrafında örülmüş yirmi dört makalesinden oluşan bir kitaptır. İlk baskısı 1982 yılında Ötügen Yayınevi tarafından yapılmıştı. Daha sonra 1991'de Ecdad Yayınları, 2002 ve 2003 yıllarında Yeni Avrasya yayınları kitabın yeni baskılarını yaptı. Elimdeki 5. baskı, Yüce Erek Yayınevi'ne ait ve Mart 2006 tarihini taşıyor. İç kapaktan anlaşıldığına göre kitap, Dr. Hüseyin Ağca, Dr. İdris Karakuş ve Tuğba Türkdoğan'dan oluşan bir kurul tarafından yayına hazırlanmış. İlk dört baskıda yer alan sunuş metinleri bu baskıda da muhafaza edilmiş. “Beşinci Baskıyı Sunuş”ta ise Prof. Dr. Tural, kitabı şu cümlelerle yorumluyor: “Tadını çıkararak okumak ve okuduklarını başkalarına ulaştırmak... İnsanın ahlaki, iyi, faydalı, cömert, bilgili, gani gönüllü, ve mutlu yapılması konusunda, dinlerin emir ve beklentileri yanında, edebiyatın katkıları var. Elinizdeki kitap bu değerleri işleyerek zamanın elinden tutmak isteyen eserlerle ve eserlerin elini yakalayarak zamanın hikmetiyle buluşmak isteyen yazarlarla ilgili düşüncelerimizden oluşuyor” (s. 13).

“Edebiyatın Nazari Meseleleri” ana başlığını taşıyan 1. Bölüm'de sırasıyla “Kültürün Göstergeleri veya Edebiyat Sosyolojisi”, “Edebiyat Sahasının İlimleşmesi”, Hikayenin Hikayesini Anlatmak”, Bütünleşmeyi Sağlayan Kaynaklardan Biri: Güzel Sanatlar”, “Edebi Hadiseye Yaklaşmak veya Yokuşu Tırmanmaya Hazırlık” adlı makaleler yer alıyor. “Şiir ve Şairlerle” ana başlıklı 2. Bölüm'de, Yetik Ozan, Yavuz Bülent Bakiler, Bahattin Karakoç, Nejat Sefercioğlu, Abdurrahim Karakoç, Ali Akbaş, Arif Nihat Asya, Mehmet Akif Ersoy ve Nebi Hazri'nin seçilmiş metinleri çeşitli açılardan ele alınarak inceleniyor. Kitabın 3. Bölüm'ü ise “Tahkiyemizin Dünyasından” ana başlığını taşımakta. Bu bölümde yer alan makaleler ise sırasıyla şöyle: “Tutsak Romanı Üzerine Notlar”, “Tarihi Roman ve Atsız'ın Tarihi Romanları Üzerine Düşünceler”, “Kısa Hikaye ve Sevinç Çokum”, “Gençliğim Eyvah'ı Okuduktan Sonra Tanık Tural'a Mektup”, “Muhtar Tevfikoğlu'nun Bir Hikayesi”, “Ömer Seyfeddin'in Ümidi veya Mehdi”, “Televizyonda Tiyatro: Bir Yürek Satıldı”, “Bir Yabancı Adlı Oyunun Düşündürdükleri”, “Zeynep Kerman, 1982-1910 Yılları Arasında Victor Hugo Tercümeleleri”. Sunuşta belirtildiğine göre kitabın sonunda yer alan “Kavram Adları Dizini” ve “Kişi Adları Dizini” Tuğba Türkdoğan tarafından gözden geçirilerek yeniden düzenlenmiş. Yukarıda tertip şekli özetlenen kitap 336 sayfa. Kapak düzeni ve mizanpaj ise Zaim Gök tarafından yapılmış.

Bir tanıtma yazısının kıstıtlı imkânlarının *Zamanın Elinden Tutmak* için müteakmil bir eleştiriye müsait olmadığını öncelikle söyleyeyim. Bu yüzden kitapta yer alan ve yaklaşık yirmi beş yıldır birçok bilimsel makalenin kaynakçasını oluşturan birkaç kuramsal yaklaşımdan söz etmekle iktifa edeceğim. “Kültürün Göstergeleri veya Edebiyat Sosyolojisi” adlı makale, konu hakkında bizde yapılmış ilk çalışmalardan biridir. Edebi nüfus ve ede-

Yeniden 'Zamanın Elinden Tutmak'

biyat sosyolojisi kavramları da hemen hemen ilk defa bu makalede geniş bir açıdan ele alınarak tanımlanır. Bazı eserler neden çok okunuyor, okuyucu bu eserlerde ne arıyor, okuyucu grupları ve çok okunan eserlerle ilgili istatistikî bilgiler ne anlam taşıyor gibi sorularla genişletilen makale, kabuller dünyamızın göstergelerinin araştırılması gerektiği tespiti ile sona ermektedir.

"Edebiyat Sahasının İlimleşmesi Kavramlar ve Tarifler" başlıklı makale, ilim ve sosyoloji kavramlarının özgün tanımları ile başlamaktadır. Edebiyat bilimi yerine "Edebiyat Bilgi Alanı" teriminin tercih edildiği makalede, bu alanda kavramlaştırılan diğer terimler ise; sanatçı, edebî eser, edebiyat eleştirisi, edebiyat araştırması, edebiyat tarihi, edebiyat teorisi ve edebiyat okuyucusudur. Makalenin önemli yönü hem bu kavramları bilinen tanımların dışında tanımlayabilmesi, hem de edebiyat araştırmacısı için bir metot önerisinde bulunmasıdır. Buna göre, sadece sanatçı biyografilerinden yola çıkan veya sosyolojinin verilerini kullanmakla iktifa eden araştırmacının elinde yeteri kadar kaynak bulunamayacağı açıktır. Edebiyat eserini hazırlayan ve şekillendiren yedi kavram vardır: Sanatkâr, cemiyet, edebiyat dünyası, millî kültür, kültür değişmeleri, basım dağıtım ve pazarlama, okuyucu kitleleri. Bu kavramların katkı ve etkileşimi ile ortaya çıkarak "insanın ve cemiyetin dünyasına şekil veren edebiyatın, metotlu bir şekilde değerlendirilmesi, şahsi ve felsefî yoruma en az imkan veren usullerle araştırılması gerekir" (s., 45). Makalenin bundan sonrası ise Prof. Dr. Tural'ın meslek hayatı boyunca verdiği derslerde ve yaptırdığı doktora tezlerinde arayışını sürdürdüğü "metot" meselesindeki çıkış noktasını izah eder mahiyettedir. Zira "edebiyat ilmi tarihin, sosyolojinin, sosyal psikolojinin, ekonomi ve psikiyatrinin bilgi, bulgu ve metotlarından faydalanacaktır: Böylece ilimleşmekte olan edebiyat bilgi alanı, önce neleri ne ölçüde bilmek istediğini; sonra sorularını yoğunlaştıracığı temel kavram ve meseleleri şuurulu bir şekilde kararlaştırarak, hem ilimleşmesini kolaylaştıracak, hem de diğer ilimlerden, ne ölçüde faydalanacağını ortaya çıkaracaktır" (s. 46).

"Hikâyenin Hikâyesini Anlatmak" ise hikâye kavramının sözlük anlamından başlayarak Türk edebiyatı tarihi içindeki gelişimini kısaca ele alan, modern hikâyenin izlemekte olduğu yolu ve müstakbel hikâyecilerin düşebilecekleri muhtemel tuzakları irdeleyen bir eleştiri metnidir. Makalenin önemli bir bölümünü oluşturan 1950 sonrası Türk hikâyeciliği, aynı zamanda ülkedeki hızlı sosyal değişimin de hikâyesini anlatmaktadır. Şöyle ki:

"Türkiye sanayileşmeye geçiş toplumlarının yaşadığı acıları, sıkıntıları yaşıyor, sancılanmaya devam ediyor. Sanayileşmeye geçiş toplumu olmak, öncelikle köyden kasabaya veya şehre göçmektir. Sanayileşmeye geçiş toplumu olmak, yarı aydın yarı mantığına hayran kalmaya mahkum olmaktır; evinin içinde gönlünün, düşüncesinin içinde müşahhas karşılığı bulunmayan kelime ve kavramlarla tecrübe zemininde oluşmuş şuuraltının boşuşmasıdır; sosyal iş bölümünün doğurduğu -eni boyu henüz belli olmayan- sosyal iklimlerden birine mensup olma şuurunu kazanmaktır... Sanayileşmeye geçiş döneminin insanı olmak yalnızlıktır, yapayalnızlıktır, bencilliktir... Direnmelere rağmen değişme, sanayinin doğurduğu bir zaruretlerdir. Buluş devresini yaşayan bir insan; hamilelik ile doğum arasındaki zaman diliminin değişmeleriyle öğrenen, isyan eden, ümitlenen, sevinen, acı çeken bir kadın ne duyar, düşünür, hayal eder nasıl davranırsa, öyle yaşar sanayiye vurgun cemiyetin insanı..." (s. 50-51).

Yukarıdaki alıntıda yer alan tespit, makalenin yayınlandığı yıllar için doğrudur, bugün için de doğrudur. Bu açıdan sancılı dönemlerin anlatıldığı edebi metinlerde bir tezin müdafasını yapmak, kahramanları gerçeklikten kopararak idealize etmek, farklı üsluplar ararken şiirle hikaye arasında kaybolmak ve benzeri riskler hala Türk hikayecisinin sorunları arasında yer almaktadır.

“Bütünleşmeyi Sağlayan Kaynaklardan Biri: Güzel Sanatlar” başlıklı makale, “kabul”, “ben”, “benlik” ve “insan” kavramlarından yola çıkarak giriştiği bir kavramlaştırma denemesiyle dikkati çeker. Bu makalede nüvesi oluşturulan kavramlar ilerleyen yıllarda başka makalelerde ve konferanslarda da işlenerek geliştirilecek ve edebiyat bilimine katkılar sağlayan ipuçlarına dönüştürülecektir. Nitekim “Türkiye’de son otuz yılda yazılmış roman, hikaye, tiyatro eseri, senaryo ve çekilen filmlerin, yaşanan kabuller kaosunu yansıttığı” (s. 69) hala ileri sürülebilir bir gerçektir. Zira “hemen belirtelim ki, edebi eserler, hem devrinin kabullerini yansıtır, hem de müşterek şuur altının müşterek çağdaş şuurun öz kabullerini savunur” (s. 69). Makalenin devamında yer alan ve güzel sanatların, özellikle de edebiyatın toplumsal gelişmedeki rolü hakkında sorulan bir dizi soru, aslında hem cevapları hem de tartışma alanlarını içinde barındırır mahiyettedir. Tartışılması gereken asıl soru ise son cümlede yer almaktadır:

“Güzel sanatlar ve bilhassa edebiyat eserleri, gerek fert, gerek cemiyet planında oluşan çözülmeyi, şuur çatlamasını, şuur altı zelzelesini önlemek üzere, mevcut kabulleri geliştirip bütünleştirici olarak kullanamıyorsa, güneşin tam tepede olduğu an kaybolmaya mahkum gölgelerden ibaret değil midir? Fikir ayrılıklarına aldırmaıyıp, birbirimizi dinlemekten, imal-i fikr etmektен başka yol var mı?” (72-73).

“Edebi Hadiseye Yaklaşma veya Yokuşu Tırmanmaya Hazırlık” adlı metin, kitabın en önemli makalelerinden biridir. Edebiyat alanının kavram ve metot sorunlarına değinilen makalede, tercüme terimlerin, moda söylemlerin ve edebiyatın meselelerini tartışmayı ertelemenin ortaya çıkardığı sıkıntılara kısaca değinildikten sonra, mevcut kavramların içini doldurma çabası da sayılabilecek bir tartışma açılmaktadır. Metin tahlili, metin şerhi, metin eleştirisi gibi temel edebiyat terimlerinin “ne olmadığı” tespitinden yola çıkan makale, günümüzde de kısmen devam eden geleneksel hatalarımızın fark edilmesi açısından hala önemini muhafaza eder durumdadır. “Metin tahlili, bazılarının sandığı ve liselerle bazı yüksek okullarda uygulandığı gibi, metni telaffuz hatalarından arıtılmış şekilde okuyup fonetik (ses bilgisi), sintaktik (söz dizimi), ve morfolojik (yapı bilgisi) bakımından inceleme anlamında bir dilbilgisi çalışması” (78) mıdır? Veya; metin şerhi ile edebi tenkid aynı şey midir? Edebiyat tarihçisi ile münekkid (eleştirmen) arasında ne fark vardır? Veya her okuyucu metne aynı şekilde mi yaklaşır yoksa farklı okuyucu seviyeleri mi vardır? Popüler eser, edebi eser ayrımı nasıl yapılır? Edebi esere tarafsız veya peşin hükümsüz yaklaşmak ne demektir? Türünden bazı kritik sorular günümüzde de hala tam anlamıyla cevaplandırılmamış değildir. Makalenin sona erdiği noktadan itibaren yeniden başlatılması gereken edebiyat terim ve kavramları tartışması, aynı zamanda Prof. Dr. Tural’ın üniversiteden erken kopuşunun sahaya neler kaybettiğinin de bir dökümünü verecek mahiyettedir.

Metnin sonunda yer alan notta da belirtildiği gibi, makalenin ortaya çıkmasında, daha önce sözü edilen ders notlarının önemli bir katkısı vardır. Makalenin önemi, edebiyatla ilgili kavram ve metotların tartışılmasının yanı sıra Prof. Dr. Tural’ı sadece başarılı bir yük-

Yeniden 'Zamanın Elinden Tutmak'

sek bürokrat olarak tanıyanlara, onun bir yandan ilim öğretirken bir yandan da şahsiyet inşa eden hocalar neslinin önemli temsilcilerinden biri olduğunu ifşa etmesidir.

Eserde yer alan ve sınırlı bir tanıtma yazısında eleştirilemeyecek kadar kapsamlı bir bütün oluşturan roman ve şiir incelemelerine de ayrıca dikkat etmek gerekir. Bu bölümler, zeki ve sevgi dolu bir üniversite hocasının felsefe, sosyoloji, psikoloji, estetik ve dini bilgiler açısından ortaya koyduğu zengin birikimi yansıtmaktadır. Bu bakımdan da kendisini geliştirmek isteyen genç meslektaşların *Zaman Elinden Tutmak*'i okumasında sayısız faydalar olacaktır.

Bizler bir yandan, silahların yarattığı korkunun gölgesinde bir tahsili tekmile çalışırken, çok talihsiz bir nesildik. Öte yandan, bağılı olduğu ilim sahasının meselelerini geniş bir vukufiyetle ele alan dert sahibi hocalardan iflah olmaz dertler de tevarüs ettik. Şimdi hepimiz farklı birer kürsüden hayatımızın yegane bahtiyarlığı olan bu "anlamak" derdini yeni nesillerle paylaşmaya gayret ediyoruz. *Zamanın Elinden Tutmak*, biraz da bu demek galiba. Bir de ilim bilmekle kendini bilmek arasındaki korelasyonu daima hayatın merkezinde tutmak.

